

Masterclass digitalizacja

udostępnianie
i digitalizacja zasobów
Wojewódzkich Urzędów
Ochrony Zabytków

RAPORT

Spis treści

1.	Wstęp	3
2.	Walory digitalizacji	4
3.	Warianty prowadzenia digitalizacji	5
4.	Podstawowe informacje o procesach digitalizacji	6
5.	Udostępnienie obiektów cyfrowych	10
6.	Wytyczne techniczne do specyfikacji usługi digitalizacji zewnętrznej	11
7.	Archiwa WUOZ a prawo autorskie	14
8.	Ekspertyza prawna dot. digitalizacji archiwów Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków	15
9.	Podsumowanie części warsztatowej dotyczącej użyteczności serwisu (usability)	29
10.	Podsumowanie	33
11.	Słowniczek pojęć – najważniejsze dokumenty w archiwach WUOZ	34

1 Wstęp

Niniejszy raport jest efektem warsztatów eksperckich dotyczących digitalizacji i udostępniania materiałów znajdujących się w Wojewódzkich Urzędach Ochrony Zabytków, zorganizowanych przez Fundację Ortus oraz Centrum Cyfrowe Projekt: Polska w listopadzie 2012, we współpracy z Muzeum Niepodległości w Warszawie.

W warsztatach udział wzięli m.in. przedstawiciele Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Śląskiej Biblioteki Cyfrowej oraz Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków deklarujący wolę przeprowadzenia pilotażowych projektów digitalizacji swoich zasobów. Poruszyliśmy między innymi kluczową kwestię statusu prawnego podstawowych dokumentów i wyselekcjonowaliśmy zbiór dokumentów do digitalizacji w pierwszej fazie projektu. Planujemy już wkrótce udostępnić je w sposób otwarty w internecie.

Planując proces digitalizacji i udostępniania w sposób otwarty (na wolnej licencji Creative Commons) skorzystaliśmy z wieloletnich doświadczeń bibliotek w tym obszarze, starając się znaleźć analogie pomiędzy zbiorami i instytucjami oraz wyeliminować potencjalne błędy. Efekty dwudniowej pracy zamieszczamy poniżej wraz z ekspertyzą prawną dotyczącą statusu dokumentów archiwalnych.

2 Walory digitalizacji

Remigiusz Lis

Digitalizacja dokumentów przechowywanych w państwowych i samorządowych instytucjach prowadzona jest współcześnie z kilku powodów. Cyfryzacja zasobów poszerza dostęp (szczególnie po zamieszczeniu ich w internecie) do zawartości dokumentów, ma na celu pośrednią ochronę dokumentów oryginalnych oraz zachowanie ich treści. W wyniku dodatkowego przetworzenia teksty dokumentów mogą być rozpoznane, zindeksowane i następnie przeszukiwane. Utworzenie uporządkowanego zasobu cyfrowego usprawnia pracę instytucji użytkującej w bieżącej pracy archiwa i biblioteki dokumentów. Łatwy dostęp sprawia, że dokumenty są zawsze „pod ręką”, można je szybko wyszukać według wprowadzonych kryteriów, a cyfrowy zasób odpowiedniej jakości ma różnorakie dodatkowe zastosowania, np. umożliwia wydruk w miejsce ciągłego kserowania oryginałów, może być przesyłany elektronicznie, czy użyty do celów ilustracyjnych, wydawniczych lub promocyjnych.

Ważnym aspektem wykonania cyfrowych wtórników posiadanych dokumentów jest zachowanie ich treści oraz ochrona, dzięki możliwości ograniczenia dostępu do oryginałów. Zasoby dokumentowe instytucji w Polsce noszą często już ślady upływu czasu i intensywnego użytkowania oraz są wykonane na tzw. „kwaśnym papierze”, posiadającym w strukturze komponenty obniżające elastyczności włókien celulozy. Badania oraz doświadczenia instytucji pamięci wskazują, że żywotność tego materiału to przeciętnie 150 lat, a niektóre gorsze gatunki papieru powodują destrukcję (zażółcenie, kruchość, łamanie kart) dokumentów (np. przedwojenne gazety) już po kilkudziesięciu latach. Zakwaszony papier w Polsce był używany do lat 90. XX w. Ze względu na kulturową wartość zasobów urzędów ochrony zabytków, należy traktować je jako część kulturowego dziedzictwa. Digitalizacja, obok wcześniej masowo stosowanego mikrofilmowania, pozwala na wierną rejestrację treści oryginałów, a obiekty cyfrowe mogą być udostępniane w miejsce oryginałów.

Kolejnym etapem cyfryzacji zbiorów może być utworzenie sieci komunikujących się i wymieniających dane serwisów poszczególnych instytucji, co pozwala na uzyskanie i tworzenie niemożliwych do uzyskania w tradycyjny sposób zestawień danych i cyfrowych dokumentów. Przykładami takich rozwiązań są systemy tzw. multiwyszukiwarek, indeksujące i przeszukujące wiele geograficznie oddalonych systemów. Przykłady to: Zintegrowany System Informacji Archiwalnej oraz Federacja Bibliotek Cyfrowych.

3 Warianty prowadzenia digitalizacji

Instytucja planująca digitalizację winna rozstrzygnąć, czy będzie ona prowadzona własnymi środkami, czy też zostanie w swojej technicznej części zlecona wykonawcom zewnętrznym. Decydującym kryterium jest ekonomika obu wariantów digitalizacji. Na digitalizację własną decydują się instytucje statutowo zobowiązane do ochrony i udostępniania zbiorów, posiadające duże liczbę dokumentów i chcące zachować kontrolę nad procesem skanowania. Tworzy i utrzymuje się wówczas pracownię cyfryzacji oraz zatrudnia specjalistów w zakresie skanowania i graficznego przetwarzania dokumentów. Jeśli zasoby dokumentów instytucji są niewielkie, lecz formatowo zróżnicowane, digitalizacja jest prowadzona dorywczo, dotyczy zasobu skończonego lub o niewielkim przyroście, a instytucja nie posiada zasobów kadrowych i infrastruktury – efektywniej jest zakontraktować usługę zewnętrzną. W przypadku urzędów ochrony zabytków celowe zdaje się skorzystanie z tego drugiego rozwiązania.

Funkcjonujący na rynku wykonawcy posiadają już znaczne doświadczenie i mogą zaoferować wysoką jakość usług, pod warunkiem właściwego wyspecyfikowania zamówienia. Usługa taka może być ponadto wykonywana w siedzibie właściciela zbiorów, co jest ważne przy skanowaniu ciągle użytkowanych dokumentów. Wówczas należy zapewnić wykonawcy pomieszczenie do wykonania usługi. Wykorzystanie usług zewnętrznych rozwiązuje techniczne problemy digitalizacji zbiorów, jednakże konieczne są: przygotowywanie i przekazywanie zbiorów wykonawcy oraz kontrola jakości wykonania usługi. Konieczne jest również spisanie umowy z wykonawcą.

4 Podstawowe informacje o procesach digitalizacji

Niezależnie od wariantu digitalizacja dokumentów nie sprowadza się jedynie do technicznej czynności skanowania. Cyfryzacja przynosząca wartościowy zasób o walorach dostępowych i ochronnych ma kilka etapów:

1. Ustalenie kryteriów i wybór zasobu do cyfryzacji

Instytucje podejmujące digitalizację stosują najrozmaitsze kryteria wyboru dokumentów do skanowania. Mogą to być kryteria merytoryczne (ważność treści dla nauki, kultury), formalne (dokumenty określonego typu z pewnego okresu, unikatowość, zabytkowa wartość) lub związane z ochroną (dokumenty zagrożone, po konserwacji). Zastosowanie przyjętych kryteriów do konkretnego zbioru dokumentów pozwala na wyłonienie zasobu dokumentów oryginalnych, które zostaną zeskanowane. W naszym pilotażowym projekcie „Otwarte Zabytki – digitalizacja zbiorów archiwalnych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony zabytków w Opolu” przyjęliśmy następujące kryteria wyboru dokumentów:

- wartość i znaczenie dla dziedzictwa kultury obiektu który dokumentują
- wartość historyczna i dokumentacyjna samej dokumentacji
- stan zachowania i zagrożenie zniszczeniem dokumentów i materiałów
- reprezentatywność dla całego zbioru dokumentów.

Pozwoliło to na określenie, że w skład korpusu dokumentów do skanowania w przypadku konkretnego urzędu wejdą: zielone karty ewidencyjne, białe karty ewidencyjne i załączniki, ewidencje parkowe, opracowania naukowe, dokumentacja techniczna i fotografie.

2. Przygotowanie do skanowania

Jego pierwszy etap to zebranie informacji o liczbie, fizycznym stanie i formatach zasobu, ewentualnie ocenie stanu zachowania dokumentów. Dzięki temu możliwe jest dokładne wyspecyfikowanie liczby i charakterystyki poszczególnych typów dokumentów. Takie dane jak stan fizyczny dokumentów, postać i format (karta A4, szyta/klejona książka A4 tekstowa, teczka z aktami, dokument kartograficzny A1, zszyta dokumentacja z rysunkami technicznymi i ilustracjami A2, fotografie) oraz wskazanie, które dokumenty wymagają rozpoznania tekstu (OCR) są istotnymi informacjami, które należy przekazać wykonawcy. Od nich m. in. zależy dobór sprzętu do

skanowania, wycena oraz czas wykonania usługi. Przegląd dokumentów jest też okazją do sprawdzenia kompletności dokumentów, drobnych napraw intrologatorskich, uporządkowania i uzupełnienia braków, o ile jest to możliwe.

Powyższe dane winny być wykorzystane także do sporządzenia protokołów zdawczo-odbiorczych przygotowanych dla przekazania i odbioru dokumentów oryginalnych od wykonawcy digitalizacji.

3. Skanowanie i przetwarzanie graficzne

To etap, który wykonuje usługodawca zgodnie ze specyfikacją wymogów zamawiającego. W ramach digitalizacji nakierowanej na zachowanie jak i udostępnianie w serwisach internetowych w projekcie digitalizacyjnym wykonuje się skany w formacie TIFF ver. 6.0, które po tzw. korekcie geometrycznej (wyprostowanie obrazów, przycięcie nadmiarowych obszarów, etc.) zapisuje się na nośnikach zewnętrznych w celu długoterminowego zachowania. Stanowią one zasób plików archiwalnych. Ponieważ pliki formatu TIFF mają znaczne rozmiary i nie są interpretowane przez przeglądarki internetowe, nie stosuje się ich do udostępniania treści w sieci. Współczesne standardy digitalizacji dopuszczają używanie różnych kolorystycznych trybów skanowania w zależności od rodzaju zapisu dokumentów. Bezpiecznym wyborem jest stosowanie rozdzielczości 300 dpi w trybie pełnego koloru, przy możliwościach stosowania trybu szarości dla dokumentów tekstowych nieilustrowanych. Wyższe rozdzielczości można stosować w wypadku dokumentów szczególnie cennych, o dużym nasyceniu szczegółami.

Na podstawie plików archiwalnych tworzy się tzw. pliki prezentacyjne (pochodne) w formatach skompresowanych (JPG, PDF), z ewentualnym rozpoznaniem tekstu (OCR), które są stosowane w prezentacji w internecie. Podobnie jak w przypadku zasobu archiwalnego, także tu należy określić wymogi np. co do stopnia kompresji JPG i obrazów w PDF, stopnia trafności rozpoznania tekstów, ewentualnych elementów nawigacyjnych w PDF i jego optymalizacji sieciowej.

4. Archiwizacja utworzonych zasobów

Nośniki danych używane w informatyce posiadają ograniczoną trwałość i niezawodność. Podstawowym sposobem zachowania trwałości cyfrowego zapisu jest redundancja cyfrowych treści, czyli zwielokrotnienie zapisu treści na takich samych lub różnych nośnikach. Zmniejsza to ryzyko utraty zapisu w przypadku braku możliwości odczytu jednego z nich. Istotną kwestią jest także technologiczne starzenie się nośników (dyskiety, CD), które wymusza z czasem kopiowanie cyfrowych treści na nośniki nowszej generacji.

Archiwizacja jest czynnością, którą także powierza się wykonawcy digitalizacji, określając w jaki sposób uzyskane pliki mają zostać zabezpieczone. Standardowo wymaga się od wykonawcy, by pliki archiwalne (TIFF) oraz prezentacyjne (JPG, PDF) zostały zapisane na zewnętrznych dyskach twardych (w dwóch niezależnych kopiach) z zachowaniem określonego porządku. Obecnie na rynku są dostępne dyski o pojemności do 2 TB. Równoległym zabezpieczeniem zasobu może być jego zapis na płytach DVD. W większych projektach digitalizacyjnych odchodzi się od zapisu DVD, ze względu na trudności z administrowaniu rosnącym zasobem płyt, których kopiowanie na nowe nośniki jest kłopotliwe. Najczęściej koszty nośników archiwizacyjnych wliczane są w koszty digitalizacji zbiorów i dostarczane przez wykonawcę wraz z zapisanym zasobem w dwóch kopiach.

Ze względu na charakter zasobów, proponuje się przyjęcie analogicznego do archiwistycznego nazewnictwa i struktury plików w formacie:

/ [skrót nazwy urzędu] / [skrót typu dokumentu] / [litera alfabetu i/lub numer kolejny] /

ŚWKZ/KB/C/139/

Przykład schematu nazwy pliku w katalogu:

[skrót nazwy urzędu][skrót typu dokumentu][numer kolejny lub litera alfabetu]/swkzkb13900001.tiff

swkzkb13900002.tiff

Powyższy poglądowy sposób uporządkowania zasobu winien być uszczegółowiony po zapoznaniu się z faktyczną strukturą zasobu oryginalnego.

5. Kontrola jakości (na różnych etapach)

W digitalizacji kontraktowanej u wykonawców zewnętrznych ważną czynnością jest kontrola jakości obiektów cyfrowych oraz obiegu dokumentów oryginalnych. Kontrola dotyczy zarówno zasobu archiwalnego, prezentacyjnego, jego zarchiwizowania oraz oryginałów odbieranych po skanowaniu. Składają się na nią czynności sprawdzające:

- brakujące skany stron
- kolejność skanów
- orientację skanów
- orientację oryginałów na skanach

- kolorystykę (głębia bitowa)
- ostrość obrazu
- rozmiar skanów
- rozdzielczość
- deformacje optyczne
- równomierność naświetlenia
- trafność OCR
- zgodność liczby cyfrowych dokumentów w zamówionych formatach z przekazanymi do skanowania oryginałami
- uporządkowanie opisu na nośnikach archiwalnych
- zgodność liczby dokumentów przekazanych do skanowania ze zwracanymi
- stan fizyczny dokumentów po skanowaniu.

W zależności od wielkości zasobu w projekcie, kontrola może obejmować całość zasobu lub w niektórych punktach mieć charakter wrywkowy. W przypadku wykorzystania usług zewnętrznych, umowa winna obejmować opis procedury reklamacji niewłaściwie wykonanych plików z terminem wykonania poprawek.

5 Udostępnienie obiektów cyfrowych

Zasoby prezentacyjne można udostępniać zarówno lokalnie, na stanowiskach komputerowych instytucji, jak i w internecie. Najprostszą (lecz dla ograniczonej liczby obiektów) postacią prezentacji w sieci jest zamieszczenie zasobów na stronach instytucji. Wspecjalizowanymi miejscami udostępniającymi zasoby cyfrowe są biblioteki i archiwa cyfrowe. W ramach projektu cyfryzacji zasobów urzędu ochrony zabytków proponowane jest utworzenie dedykowanego serwisu prezentującego pozyskane cyfrowe zasoby. Istotną kwestią, określającą możliwości informacyjno-wyszukiwawcze takiego serwisu będzie zestaw tzw. metadanych – kategorii informacji opisujących formalnie i rzeczowo zeskanowany dokument, które należy określić przez realizacją serwisu w porozumieniu z pracownikami urzędu.

6 🏰 Wytyczne techniczne do specyfikacji usługi digitalizacji zewnętrznej

Ważną czynnością zamawiającego usługę zewnętrzną jest wyspecyfikowanie warunków realizacji digitalizacji. Do warunków tych należy zaliczyć:

1. Miejsce skanowania

- u klienta (wskazanie pomieszczenia)
- w firmie (sposób i rozliczenie kosztów transportu)

2. Czas realizacji usługi (zależny od harmonogramu projektu)

3. Charakterystyka egzemplarzy przeznaczonych do skanowania

- stan zachowania (dobry, przebarwienia, kruchy/kwaśny papier)
- liczba stron do skanowania (z możliwie dużą dokładnością)
- fizyczny format stron (np. A4, A3)
- fizyczny format egzemplarza (pojedyncze karty, kodeks, gazeta, teka, sposób szycia, czy ma oprawę, klejenie, fascykuły, tzw. klocki)
- treść ogólnie (zawiera tekst, ilustracje, ryciny, wykresy, fotografie)
- ewentualne ubytki w dokumentach.

4. Wymogi co do procesu skanowania

- zastosowanie bezpiecznego oświetlenia (brak UV, IR, promieniowania cieplnego)
- sposób manipulacji oryginałami (ostrożne rozchylenie bloku, niedopuszczalne rozginanie siłą, niedopuszczalne rozszywanie), zakaz montażu obrazu ze skanów fragmentów oryginału.

5. Charakterystyka zasobu cyfrowego

a) pliki archiwalne (TIFF)

- zalecenie plików jednostronicowych
- wymóg niezmienniania rozmiaru skanu względem oryginału

- zachowanie oryginalnego porządku stron/kart
- sposób maskowania ubytków stron (np. podłożona biała kartka)
- (ewentualny) skan strony testowej (metryczka, target i miejsce w ciągu skanów)
- ile stron na skan (zazwyczaj 1, rzadko 2, w zależności od formatu)
- rozdzielczość (może być różna dla różnych formatów i treści, np. 300-450 dpi dla tekstów do A3, 450, 600 dpi dla rycin, grafik, rękopisów)
- kolorystyka (np. kolor RGB 24 bit, szarość 8 bit dla współczesnych druków)
- poziomowanie obrazu (np. do linii tekstu z ewentualną dopuszczalną odchyłką)
- czy skanować puste strony (np. tylko te ponumerowane)
- sposób formatowania skanu (do brzegu strony, czy i jaki margines)
- dopuszczalne wyrównanie postrzępionych brzegów stron (głębokość)
- zakaz dodatkowych operacji na plikach (resampling, zmiana tonalności, filtrowanie ostrości, kontrastu, etc.)
- niedopuszczalność kompresji (stratnej)
- zapis metadanych technicznych EXIF ze skanerów w plikach bez zmian.

b) pliki prezentacyjne (PDF)

- zachowanie głębi bitowych (dla obrazów)
- optymalizacja dla sieci
- zachowanie rozmiaru względem oryginału
- poziom kompresji obrazów
- OCR (tak/nie – dla jakiej treści) i jego trafność (np. 90%)
- dodatkowe właściwości (miniatury, interaktywny spis treści)
- brak reklam, znaków wodnych, ukrytych hipertęczy
- treści stopki przy wydruku pliku

c) pliki prezentacyjne JPG

- zachowanie rozmiaru JPG względem TIFF, z którego został wykonany
- zachowanie głębi koloru względem TIFF, z którego został wykonany
- zachowanie rozdzielczości względem TIFF, z którego został wykonany
- stopień kompresji JPG (np. 85 lub 90).

d) metadane wymagane przez instytucję docelowo przechowującą zasób cyfrowy (METS)

6. Sposób archiwizacji

- nośnik plików (zalecany dyski twarde zewnętrzne w dwóch bliźniaczych kopiach, np. 2 TB, prędkość w obr/min, np. 7200, złącze np. eSATA, wielkość cache, np. 32 MB, współpraca z systemami 32 i 64 bit, w ilościach zapewniających archiwizację całości zasobu – na własność zamawiającego przy odbiorze)
- przyjęty porządek zapisu i nazewnictwo (np. zalecenie umieszczenia plików dokumentów w odrębnych folderach, nazwy folderów identyfikujące nazwę publikacji, podfoldery zgodnie z przyjętym nazewnictwem)
- ewentualnie dodatkowy zapis na płytach DVD z zachowaniem tego samego porządku i nazewnictwa plików i folderów
- wymóg zachowania przez wykonawcę plików archiwalnych do końca okresu udzielonej gwarancji
- zapis metadanych (METS) wymaganych przez regulamin programu i zalecenia instytucji centralnej przechowującej projektowe zasoby archiwalne.

Przydatna literatura

Digitalizacja piśmiennictwa. Red. D. Paradowski. Warszawa: Biblioteka Narodowa 2010.

Digitalizacja zbiorów w ramach projektu „Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego”, S. Macińska. W: Między teorią a praktyką. Ochrona zbiorów w małych bibliotekach i archiwach. Materiały z konferencji naukowej, Cieszyn 3-5 marca 2010 [online]. Dostępny w internecie: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=18453>.

Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego [online]. Red. G. Płoszajski. [dostęp: 12 grudnia 2011]. Dostępny w internecie: <http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=1262>.

7 Archiwa WUOZ a prawo autorskie

Prawa autorskie to najtrudniejsze zagadnienie poruszane w trakcie warsztatów. Urzędy często ograniczają użytkownikom dostęp do swoich archiwów z obawy przed przykrymi konsekwencjami spowodowanymi ewentualnymi roszczeniami autorów dokumentów po udostępnieniu materiałów w Sieci. Liczne dokumenty WUOZ zawierają ponadto dane wrażliwe (dane osobowe właścicieli), które należy anonimizować. Niniejsza ekspertyza ma na celu rozwianie obaw urzędów.

8 I Ekspertyza prawna dot. digitalizacji archiwów Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków

adwokat Piotr Niezgódka

1. Zakres ekspertyzy. Założenia faktyczne.

Niniejsza opinia prawna [dalej: „Ekspertyza”] sporządzona została zgodnie ze zleceniem z dnia 11 stycznia bieżącego roku, w ustalonym tam zakresie.

Ekspertyza niniejsza przygotowana została przy założeniu, że Centrum Cyfrowe Projekt: Polska [dalej: „Centrum”] zamierza w 2013 roku pozyskać, przekształcić na cyfrową formę zapisu oraz udostępniać publicznie, za pośrednictwem otwartego serwisu internetowego, określone materiały zgromadzone w archiwach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Opolu [dalej: „Archiwa”].

Wskazany przez Centrum katalog materiałów obejmuje kolejno tzw. karty ewidencyjne zabytków, ewidencje parkowe, opracowania naukowe, dokumentację techniczną prac konserwatorskich oraz badań architektonicznych, tzw. fiszki adresowe, jak również materiały łącznie kwalifikowane do kategorii „innych archiwaliów”, do których zaliczają się mapy, plany budynków oraz konkursowe projekty architektoniczne.

2. Podstawy prawne Ekspertyzy

- Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz. U. Nr 34, poz. 234) [dalej: „pr. aut. 1952”]
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (t.j. Dz. U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150) [dalej: u.o.d.k.]
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 kwietnia 1963 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków i centralnej ewidencji zabytków (Dz. U. Nr 19, poz. 101) [dalej: „Rozporządzenie z dnia 23 kwietnia 1963 r.”]
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.) [dalej: „k.c.”]
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.) [dalej: „k.p.c.”]

- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tj. Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631) [dalej: „pr. aut.”]
- Dyrektywa 96/9/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych (Dz. U. UE L Nr 77, poz. 20) [dalej: „Dyrektywa 96/9”]
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.) [dalej: „k.k.”]
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. Nr 128, poz. 1402) [dalej: „u.o.b.d.”]
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) [dalej: „u.o.z.”]
- Dyrektywa 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. U. UE L Nr 345, poz. 90) [dalej: „Dyrektywa 2003/98”]
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) [dalej: „Rozporządzenie z dnia 26 maja 2011 r.”]

3. Właściwe przepisy o prawie autorskim

Zgodnie z art. 124 ust. 1 pkt 2 pr. aut. przepisy tej ustawy stosuje się do tych wszystkich utworów, do których prawa autorskie według wcześniejszych przepisów nie wygasły. Mając na uwadze fakt, że zgodnie z art. 26 pr. aut. 1952 ochrona prawno-autorska obejmowała okres życia twórcy oraz 25 lat po jego śmierci, przyjąć należy, że w odniesieniu do zdecydowanej większości materiałów leżących w kręgu zainteresowań Centrum zastosowanie mają przepisy pr. aut. Założenie powyższe jest tym bardziej zasadne, że Centrum ani prawdopodobnie nawet sam organ administracji nie dysponuje informacjami na temat autorstwa poszczególnych materiałów. Wobec powyższego ze względów bezpieczeństwa prawnego rekomendowane jest przyjęcie, że ewentualna ochrona wynikająca z pr. aut. 1952 nie wygasła jeszcze w dniu wejścia w życie pr. aut.

Powyższe nie wyłącza odrębnych rozważań w kwestii ochrony na podstawie u.o.b.d. (por. pkt 11 poniżej).

4. Status prawny kart ewidencyjnych

Centrum zainteresowane jest digitalizacją tzw. kart białych oraz kart zielonych [dalej: „Karty”]. Pod pojęciem kart białych rozumiane są karty ewidencyjne zabytków, powstałe od ok. 1970 roku do czasów współczesnych. Zawierają one opisy architektoniczne, zdjęcia, rzuty oraz plany budynków na terenie województwa. Pod pojęciem kart zielonych rozumiane są karty ewidencyjne wykonane według starego wzoru w latach ok. 1950-60. Zawierają one podstawowe informacje o obiektach podlegających ochronie konserwatorskiej.

Zgodnie z ogólną zasadą prawa autorskiego, dla powstania ochrony materiałów takich jak Karty konieczne jest spełnienie przezeń kryterium twórczego doboru, układu lub zestawienia poszczególnych utworów składowych (art. 3 pr. aut.) – w takim wypadku chroniona jest tzw. zewnętrzna oryginalność. Co jednak istotne, zgodnie z art. 4 pkt 2 pr. aut. nie stanowią przedmiotu prawa autorskiego (czyli utworu) dokumenty urzędowe oraz materiały urzędowe. Przepis ten znajduje zastosowanie zarówno do materiałów stworzonych w okresie obowiązywania pr. aut. (począwszy od dnia 24 maja 1994 roku), jak również w okresie obowiązywania pr. aut. 1952¹.

Ponieważ zarówno Karty jako całość, jak również poszczególne zebrane w nich materiały związane są z działalnością organów administracji, konieczne jest w pierwszej kolejności dokonanie analizy, czy mają one status dokumentów lub materiałów urzędowych w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut.

Pojęcie „dokumentu urzędowego” rozumieć należy w sposób określony w art. 244 § 1 k.p.c., definiującym to pojęcie jako „dokumenty urzędowe, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowiące dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone”. Pomocna może być również definicja „dokumentu” sformułowana w art. 115 § 14 k.k., zgodnie z którą „dokumentem jest każdy przedmiot lub zapis na komputerowym nośniku informacji, z którym związane jest określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Dokumentami urzędowymi będą zatem przykładowo decyzje administracyjne, orzeczenia sądowe, rozmaite okólniki, pouczenia, wzory pism czy też komunikaty wydawane przez organy administracji².

---

1 Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2001 r., sygn. IV CKN 458/00

2 Barta J., Markiewicz R. [w:] Barta J., Markiewicz R. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 133-134

Wobec powyższych wskazówek definicyjnych przyjąć należy, że materiały składające się na Karty nie stanowią dokumentów urzędowych w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut. Potwierdzenie tego wniosku odnaleźć można również w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego [dalej: „NSA”] z dnia 10 grudnia 1997 r. (sygn. III SA 889/96), w którym NSA stwierdził między innymi, że „dzieło [...] w formie karty zabytków ruchomych takich cech [dokumentu urzędowego – przyp. PN] nie nosi”.

Inną kwestią jest natomiast, czy materiały składające się na Karty stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut. W przepisach brak jest definicji pojęcia „materiałów urzędowych”. Przyjąć należy, że dany materiał może uzyskać status urzędowego wówczas, gdy pochodzi od urzędu, związany jest ze sprawą urzędową lub powstał w rezultacie procedury urzędowej³. Tak szerokie rozumienie pojęcia „materiału urzędowego” potwierdzane było również w starszym orzecznictwie sądowym⁴.

Niemniej jednak, mając na uwadze jeden z nowszych wyroków Sądu Najwyższego [dalej: „SN”] dookreślających powyższe pojęcie w sposób nad wyraz wąski, rekomendowane jest unikanie zbyt szerokiego rozumienia pojęcia „materiałów urzędowych”⁵. SN wskazuje, że „materiały urzędowe” muszą być związane z „procedurą urzędową”, rozumianą jako „postępowanie toczące się przed organami wymiaru sprawiedliwości, organami administracji publicznej (rządowej, samorządowej) lub innymi organami powołanymi do podejmowania decyzji władczych, mających wpływ na sytuację prawną jednostki”. Powyższe restrykcyjne podejście jest również spójne z zasadą, zgodnie z którą wszelkie wyjątki ustawowe (a takim właśnie wyjątkiem jest wyłączenie określonych materiałów spod ochrony prawnoautorskiej) powinny być interpretowane w sposób ścisły.

---

3 *Ibidem*, s. 135

4 Por. wyrok NSA z dnia 19 lutego 1997 r., sygn. I SA/Kr 1062/96 – „W rozpoznawanej sprawie opinie biegłych rewidentów wraz z raportem nie stanowiły przedmiotu prawa autorskiego na podstawie art. 4 pkt 2 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 24, poz. 83). Przepis ten stanowi bowiem, że przedmiotem tego prawa nie są między innymi urzędowe dokumenty i materiały. Użyta w nim formuła „materiały urzędowe” oznacza się stosunkowo dużą pojemnością. Jest ona bowiem zdolna pomieścić wszystko co nie będąc dokumentem jest urzędowe. Przy czym cechą tę materiał może uzyskać, gdy pochodzi od urzędu bądź dotyczy sprawy urzędowej, bądź wreszcie dlatego, że powstał on w rezultacie procedury urzędowej. Taką procedurą jest również badanie sprawozdania finansowego przez biegłych rewidentów. Opinie i raporty biegłych rewidentów powstające w rezultacie zastosowania swoistej procedury urzędowej, nie są więc przedmiotem prawa autorskiego”.

5 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2009 r., sygn. V CSK 337/08 – „Pod pojęciem materiałów urzędowych, o których mowa w art. 4 ust. 2 Pr. autor. rozumieć należy materiały pochodzące od urzędu lub innej instytucji wykonującej zadania publiczne. SIWZ nie jest takim materiałem. Postępowanie przetargowe uregulowane w Prawie zamówień publicznych nie ma charakteru procedury urzędowej. Administracyjny charakter ma jedynie postępowanie przed Prezesem Urzędu Zamówień Publicznych. Ten etap postępowania można kwalifikować jako procedurę urzędową, w ramach której wytwarzane są dokumenty urzędowe, nie podlegające ochronie prawno-autorskiej (art. 4 pkt 2 Pr. autor.)”.

Postępując się powyższym wąskim rozumieniem pojęcia „materiału urzędowego” wskazać należy mimo to, że materiały zebrane w Kartach są bezpośrednio związane z działalnością zbierających je instytucji urzędowych, z procedurą urzędową – postępowaniem administracyjnym w przedmiocie nadania określonego obiektowi statusu zabytku. Materiały powyższe powstają w bezpośrednim związku z działalnością określonego urzędu, to jest procedurą urzędową określoną w Rozporządzeniu z dnia 26 maja 2011 r. Ich powstanie jest wymuszone przez przepisy powszechnie obowiązującego prawa, określające zasady ewidencjonowania i dokumentowania zabytków. Wobec powyższego przyjąć należy, że materiały składające się na Karty stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.

Niezależnie od powyższego wniosku, w dalszej części Ekspertyzy przeanalizowany zostanie status Kart oraz zebranych w nich materiałów w świetle przesłanek twórczości z art. 1 ust. 1 pr. aut. Analiza taka może okazać się przydatna w sytuacji, gdyby organ prowadzący Archiwa stał na stanowisku, że Karty oraz zawarte w nich materiały pozbawione są urzędowego charakteru.

Jak wcześniej wskazano, w przypadku utworów takich jak Karty dla powstania ochrony prawnoautorskiej konieczne jest spełnienie przez dany materiał kryterium twórczego doboru, układu lub zestawienia poszczególnych utworów składowych (art. 3 pr. aut.). W przypadku Kart trudno uznać którykolwiek z powyższych elementów za mający twórczy charakter. Dobór, układ oraz zestawienie elementów w postaci opisów architektonicznych, zdjęć, rzutów oraz planów budynków jest niejako oczywisty, „wymuszony” koniecznością prezentacji poszczególnych obiektów podlegających ochronie konserwatorskiej. Dla skutecznej identyfikacji danego zabytku oraz przedstawienia jego cech i walorów architektonicznych konieczne jest zawarcie w Karcie właśnie takich utworów składowych jak powyższe opisy, zdjęcia, rzuty oraz plany. Co dodatkowo istotne, zakres informacji zbieranych w kartach ewidencyjnych zabytków, jak również sposób prezentowania tych informacji, określone były i nadal są w przepisach prawa (art. 13 ust. 1 u.o.d.k. i § 6 ust. 2 Rozporządzenia z dnia 23 kwietnia 1963 r. oraz art. 22 ust. 2 u.o.z. i § 9-10 Rozporządzenia z dnia 26 maja 2011 r.). Wartość dodana przez podmiot tworzący oraz prowadzący katalog Kart polega wyłącznie na określeniu rodzajów zbieranych materiałów oraz następnie na samym ich fizycznym agregowaniu w jednym zbiorze. Praca taka pozbawiona jest elementu twórczego, łączącego w sobie przymioty oryginalności i indywidualności. W rezultacie Karty (zielone oraz białe) jako całość uznać należy za niepodlegające ochronie prawnoautorskiej (niezależnie od ich statusu jako materiału urzędowego).

Kolejną kwestią jest, czy poszczególne materiały zawarte w Kartach mogą samodzielnie podlegać ochronie prawnoautorskiej. Analiza w tym zakresie dokonana musi zostać odrębnie dla każdego rodzaju materiałów.

Jeżeli chodzi o opisy architektoniczne, w każdym przypadku dokonać należy oceny, czy forma danego opisu spełnia kryterium twórczości. W przypadku opisów mających wyłącznie techniczny charakter, pozbawionych elementów o charakterze estetycznym, przyjąć należy brak ich statusu jako utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut. Rezultat pracy „autora” takiego opisu jest bowiem zdeterminowany przez opisywany przedmiot⁶.

Jeżeli chodzi o zdjęcia zabytkowych obiektów, ich status jako utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut. uzależniony jest od sposobu wykonania danej fotografii. Punktem wyjścia w analizie tego statusu jest fakt, że oryginalnością nie cechują się tzw. fotografie czysto rejestracyjne, to jest wiernie odzwierciedlające fotografowany obiekt, pozbawione jakiegokolwiek wkładu twórczego fotografa⁷. Jednakże, fotografia dokumentująca określony obiekt, zawierająca niejako dodaną przez fotografa, na jakimkolwiek poziomie/w jakimkolwiek zakresie, wartość estetyczną czy wręcz artystyczną, kwalifikuje się już z pewnością jako utwór podlegający ochronie prawnoautorskiej. Ten swoisty walor twórczości fotografii przejawiać może się w doborze miejsca zdjęcia, sposobie ujęcia fotografowanego obiektu, doborze oświetlenia (naturalnego lub zaaranżowanego), doborze obiektywu, barwie czy też zastosowanej technice obróbki. Za zasadę przyjąć należy, że fotografia zyskuje twórczy charakter wówczas, gdy fotograf dokonuje świadomego wyboru momentu fotografii, kadru lub zabiegów w celu nadania fotografii określonego charakteru⁸. Do zasady tej odwołał się również SN, stwierdzając w uzasadnieniu jednego z wyroków z zakresu prawa autorskiego, że w dziedzinie fotografii artystycznej o twórczym charakterze świadczyć może „świadomy wybór momentu fotografowania, punktu widzenia, kompozycji obrazu (kadrowania), oświetlenia, ustalenia głębi, ostrości i perspektywy, zastosowanie efektów specjalnych oraz zabiegi zmierzające do nadania fotografii określonego charakteru”⁹. Ze względów bezpieczeństwa prawnego rekomendowane jest przyjęcie jako zasadę, że wszystkie fotografie leżące w kręgu zainteresowań Centrum mogą spełniać przesłanki twórczości z art. 1 ust. 1 pr. aut.

---

6 Barta J., Markiewicz R., *op. cit.*, s. 60-61

7 Malczewska A., *Pułapki prawa autorskiego w zamówieniach publicznych*, Wrocław 2012, s. 60

8 Sarbiński R., *Utwór fotograficzny i jego twórca w prawie autorskim*, Zakamycze 2004, s. 96-97

9 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2002 r., sygn. III KKN 1096/00

Jeżeli chodzi o rzuty oraz plany zabytkowych obiektów, przyjąć należy jako zasadę, że ich status w świetle prawa autorskiego uzależniony jest od tego, czy powstały one wyłącznie w celu udokumentowania danego obiektu (czyli w praktyce po jego zbudowaniu), czy też mają one charakter twórczy (czyli w praktyce stanowią podstawę do jego zbudowania). W drugim przypadku plany oraz rzuty stanowią bowiem utwory architektoniczne (projekty architektoniczne) w rozumieniu art. 61 pr. aut. W przeciwieństwie do tego, materiały dokumentujące określony obiekt, powstałe już po jego powstaniu, uznać należy co do zasady za pozbawione wkładu twórczego przesądzającego o przyznaniu statusu utworu. Są one zdeterminowane przez właściwości dokumentowanego obiektu. Co więcej, powstają one przy wykorzystaniu standardowych środków twórczych, symboli oraz według określonych standardów, co dodatkowo ogranicza ich „autora” w katalogu zastosowanych środków wyrazu. Z powyższych względów rzuty oraz plany zabytkowych obiektów uznać należy za spełniające przesłanki twórczości jedynie wówczas, gdy zaliczają się one (jako całość lub część) do projektów architektonicznych określonego obiektu.

Niezależnie od powyższej analizy na gruncie przesłanek twórczości wskazać należy raz jeszcze, że materiały składające się na Karty winny być uznane za materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji pozbawione ochrony prawa autorskiego.

5. Status prawny ewidencji parkowych

Ewidencje parkowe stanowią szczególny rodzaj karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego. Zawierają one zbiór informacji dotyczących opracowania ewidencyjnego parku wpisanego do rejestru zabytków. Wobec powyższego znajdują w odniesieniu do nich zastosowanie wszystkie wnioski zawarte w pkt. 4 powyżej.

6. Status prawny opracowań naukowych

W odniesieniu do wybranych obiektów objętych ochroną konserwatorską prowadzone mogą być analizy architektoniczne, historyczne, lub konserwatorskie. Są one wykonywane przez specjalistów z danej dziedziny, posiadających stopień naukowy.

Dla określenia statusu powstającego w wyniku powyższych analiz opracowania naukowego zasadne jest w pierwszej kolejności dokonanie oceny, czy ma ono charakter „materiału urzędowego” w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut. W przeciwieństwie bowiem do Kart oraz ewidencji parkowych, opracowania naukowe nie są związane, bezpośrednio ani też pośrednio, z jakąkolwiek procedurą urzędową. Powstają one w przypadku wybranych zabytków, dla których konserwator uzna zasadność zlecenia

ich stworzenia. To z kolei nakazuje, w ślad za wytycznymi z przywołanego wcześniej wyroku SN z dnia 27 lutego 2009 roku, przyjęcie wyłączenia tego rodzaju opracowań z katalogu materiałów urzędowych.

Wobec powyższego wniosku konieczne jest zbadanie, czy opracowania naukowe zabytków posiadają status utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut. Niewątpliwie, osoba prowadząca odnośne badania posługuje się powtarzalną metodyką oraz techniką ich przeprowadzania, będąc dodatkowo ograniczoną wytycznymi oraz zaleceniami sformułowanymi przez konserwatora zabytków. Jest ona zatem w tym zakresie pozbawiona pełnej swobody działania, w rezultacie czego sam proces badawczy nie cechuje się indywidualnym charakterem. Niemniej jednak, ochrona prawnoautorska obejmuje nie sam proces twórczy, lecz jego rezultat. W efekcie, jeżeli dane opracowanie naukowe pozostawia badaczowi swobodę w sposobie przedstawiania wyników swoich badań, uznać je należy za spełniające kryteria utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut. W praktyce przyjąć można, że jedynie w przypadku opracowań naukowych o ściśle technicznym charakterze istnieć będą podstawy do odmowy przyznania im statusu utworu¹⁰.

Wobec powyższego, ze względów bezpieczeństwa prawnego rekomendowane jest przyjęcie jako zasadę, że wszystkie opracowania naukowe leżące w kręgu zainteresowań Centrum mają status utworu w rozumieniu art. 1 ust. 1 pr. aut.

7. Status prawny dokumentacji technicznej prac konserwatorskich oraz badań architektonicznych

Cechą charakterystyczną dokumentacji technicznej, czy to prac konserwatorskich, czy też badań architektonicznych, jest ich ścisłe powiązanie z samym procesem przeprowadzania odnośnych prac lub badań. Przyjąć można, że co do zasady treść materiałów odnoszących się do jednych badań/prac będzie powtarzalna. Niemniej jednak, ich autor będzie miał możliwość wniesienia wkładu twórczego w zakresie zastosowanych środków wyrazu, czyli formy przedstawienia wyników badań/prac. Jego wkład twórczy przejawiać będzie się mógł przykładowo w doborze elementów graficznych/fotograficznych oraz ich kompozycji, jak również w warstwie słownej dokumentacji. O braku pierwiastka twórczego w powyższym zakresie mówić można jedynie w sytu-

---

10 Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 listopada 2006 r., sygn. akt I ACa 490/06 – „Nie jest utworem w rozumieniu prawa autorskiego opracowanie stanowiące jedynie zastosowanie nawet wysokospecjalistycznej wiedzy technicznej, jeżeli jego treść jest z góry zdeterminowana obiektywnymi warunkami technicznymi oraz charakterem realizowanego problemu technicznego”.

acji, gdy dokumentacja techniczna oparta jest na wzorach dokumentów lub gdy posługuje się wyłącznie techniczną terminologią¹¹.

Przy ocenie statusu prawnego dokumentacji technicznej prac konserwatorskich lub badań architektonicznych należy uwzględnić, że jej sporządzenie jest wymagane przez prawo (por. § 6 ust. pkt 7 Rozporządzenia z dnia 23 kwietnia 1963 r. oraz § 8 ust. 2 Rozporządzenia z dnia 26 maja 2011 r.). Materiały związane z procedurą urzędową polegającą na udokumentowaniu stanu zachowania określonego zabytku mieszczą się zatem w zakresie pojęcia materiałów urzędowych z art. 4 pkt 2 pr. aut.¹². Wobec powyższego, materiały w postaci dokumentacji technicznej prac konserwatorskich lub badań architektonicznych winny być uznane za materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji pozbawione ochrony prawa autorskiego (niezależnie od faktu, że spełniają one przesłanki twórczości z art. 1 ust. 1 pr. aut.).

8. Status prawny fiszek adresowych

Pod pojęciem tak zwanych „fiszek adresowych” Centrum rozumie małaformatowe karty zawierające fotografie odnośnych zabytków oraz ich dane adresowe [dalej: „Fiszki”]. Materiały te tworzone były w latach 50. i 60. XX wieku.

Dla powstania ochrony prawnoautorskiej materiałów takich jak Fiszki konieczne jest spełnienie przez nie kryterium twórczego doboru, układu lub zestawienia poszczególnych utworów składowych (art. 3 pr. aut.). W przypadku Fiszek trudno uznać którykolwiek z powyższych elementów za mający twórczy charakter.

Jedynymi elementami Fiszek spełniającymi przesłanki twórczości mogą być zawarte w nich fotografie odnośnych zabytków (por. uwagi zawarte w pkt. 4 powyżej). Wobec powyższego, konieczne jest dokonanie analizy tych zdjęć pod kątem ich ewentualnego statusu jako materiałów urzędowych. Obowiązujące w okresie powojennym przepisy prawne nakładały wymóg dokumentowania zabytków w szczególności z wykorzystaniem technik fotograficznych (§ 6 ust. 2 pkt 3 Rozporządzenia z 1963 roku). Wobec powyższego, zdjęcia obiektów objętych ochroną konserwatorską uznać należy za związane z procedurą urzędową polegającą na udokumentowaniu określonego

---

11 Por. przykładowo wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 24 stycznia 1997 r., sygn. akt I ACr 696/96 – „Stanowiska wyrażone przez Sąd Najwyższy [...] dopuszczają możliwość uznania projektów dokumentacji technicznej za podlegające ochronie autorskiej jednakże z zastrzeżeniem tego, by projekty te zawierały w sobie elementy twórcze” w związku z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1978 r., sygn. I PRN 47/78 – „Przedmiotem ochrony autorskiej mogą być projekty dokumentacji technicznej: plany, zarysy, szkice, rysunki, modele i projekty”.

12 Por. cytowany wcześniej wyrok NSA z dnia 19 lutego 1997 r., sygn. I SA/Kr 1062/96

zabytku. Fotografie te mieszczą się zatem w zakresie pojęcia materiałów urzędowych z art. 4 pkt 2 pr. aut.

Wobec powyższego, zarówno Fiszki jak i materiały w postaci składających się na Fiszki fotografii zabytków pozbawione są ochrony prawa autorskiego (niezależnie od faktu, że fotografie zabytków co do zasady spełniają przesłanki twórczości z art. 1 ust. 1 pr. aut.).

9. Status prawny „innych archiwaliów”

Centrum zainteresowane jest nadto wykorzystaniem innych zawartych w Archiwach materiałów związanych z zabytkami objętymi ochroną konserwatorską. Na ich katalog składają się archiwalne mapy, plany budynków oraz projekty konkursowe. Założyć należy, że w tym zakresie Centrum zainteresowane jest pozyskaniem map oraz planów innych niż zawarte w Kartach (ich status omówiony jest w pkt. 4 powyżej).

W odniesieniu do map oraz planów budynków wskazać należy, że w sytuacji, gdy którykolwiek z tych materiałów powstał zgodnie z wymogami prawa, czyli w ramach procedury urzędowej polegającej na udokumentowaniu określonego zabytku, ma on status materiału urzędowego w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut. W konsekwencji, materiał taki nie podlega ochronie prawnoautorskiej.

Jeżeli chodzi o ewentualne inne (czyli niepowstałe w ramach procedury urzędowej) mapy oraz plany budynków, co do zasady powinny one podlegać ochronie prawnoautorskiej. Z art. 1 ust. 2 pkt 1 pr. aut. wynika bowiem swoiste domniemanie, zgodnie z którym utwory kartograficzne mają status utworów chronionych prawem. Niemniej jednak, w dalszym ciągu materiały tego typu spełniać muszą ogólne kryteria twórczego charakteru. W rezultacie będą one ostatecznie podlegać ochronie prawnoautorskiej wówczas, gdy oprócz prostego odzwierciedlenia określonego obszaru/budynku cechować będą się oryginalnością w doborze prezentowanych elementów, formie prezentacji, wizualizacji wybranych punktów lub w zastosowaniu dodatkowych elementów¹³.

Jeżeli chodzi o projekty konkursowe, ich status w świetle prawa autorskiego uzależniony jest od tego, czy spełniają przewidziane w art. 1 ust. 1 pr. aut. ogólne kryteria twórczego charakteru. W przypadku prac konkursowych związanych z zabytkami można przyjąć jako zasadę, że mają one prezentować sposób konserwacji zabytków. W praktyce będą to zatem utwory mające status projektów architektonicznych. Te z kolei są objęte ochroną prawnoautorską (art. 1 ust. 2 pkt 6 i art. 61 pr. aut.).

---

13   *Malczewska A., op.cit.*

10. Status prawny materiałów zebranych w Archiwach w świetle u.o.b.d.

Zbiory danych lub materiałów zgromadzonych według określonej systematyki lub metody mogą podlegać ochronie niezależnie od przepisów pr. aut. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 1 u.o.b.d. ochrona taka przysługuje wówczas, gdy zbiór danych wymaga istotnego, co do jakości lub ilości, nakładu inwestycyjnego w celu sporządzenia, weryfikacji lub prezentacji jego zawartości. Tego typu ochrona przysługuje tzw. producentowi bazy danych, czyli osobie fizycznej, prawnej lub jednostce organizacyjnej, która ponosi ryzyko nakładu inwestycyjnego przy tworzeniu bazy danych. Ochrona obejmuje pobieranie danych z bazy oraz ich wtórne wykorzystanie, w całości lub w istotnej części.

Przepisy dotyczące ochrony baz danych mogą znaleźć zastosowanie w odniesieniu do zbiorów danych powstałych przed wejściem w życie u.o.b.d., czyli przed dniem 10 listopada 2002 roku, zgodnie z art. 15 ust. 1 u.o.b.d. W przeciwieństwie do Dyrektywy 96/9 przepisy u.o.b.d. pozostają jednak nieprecyzyjne w kwestii, czy istnieje jakakolwiek cezura czasowa pozostawiająca określone bazy danych sporządzone przed powyższą datą poza ochroną prawną. Posługując się prowsłownotą wykładnią przepisów u.o.b.d. przyjąć należy, że ochrona obejmuje bazy danych stworzone nie wcześniej niż przed rokiem 1983. Zgodnie bowiem z art. 14 ust. 3 Dyrektywy 96/9 ochrona baz danych „jest również dostępna w odniesieniu do baz danych, których sporządzanie zostało ukończone nie wcześniej niż piętnaście lat przed dniem określonym w art. 16 ust. 1 [1 stycznia 1998 r. – przyp. PN]”.

Do ukształtowania nowej ochrony może dojść jedynie w sytuacji, gdy po sporządzeniu bazy danych dokonana zostanie jej istotna, co do jakości lub ilości, modyfikacja, ponownie wiążąca się z istotnym nakładem inwestycyjnym. Taka nowa ochrona obejmować będzie jednak wyłącznie „nowy” fragment bazy danych. Wniosek taki jest dopuszczalny na gruncie art. 10 ust. 3 u.o.b.d. („[...] okres jej ochrony liczy się odrębnie”) w związku z art. 10 ust. 3 Dyrektywy 96/9 („any substantial change [...] to the contents of a database, including any substantial change resulting from the accumulation of successive additions [...] shall qualify the database resulting from that investment for its own term of protection”).

Jeżeli chodzi o bazy danych powstałe począwszy od 1983 roku, podlegają one ochronie przez okres piętnastu lat liczonych od dnia 1 stycznia 1999 roku (zgodnie z art. 14 ust. 5 Dyrektywy 96/9).

W rezultacie przyjąć można, że na dzień sporządzenia Ekspertyzy ochronie podlegają jeszcze wszystkie bazy danych sporządzone po dniu 1 stycznia 1983 roku.

Wobec powyższego przyjąć można, że fragmenty Archiwów sporządzone przed dniem 1 stycznia 1983 roku nie podlegają ochronie wynikającej z u.o.b.d. Dalsza analiza obejmować będzie zatem jedynie „nowe” fragmenty Archiwów sporządzone po tej dacie.

Przyjąć należy, że Archiwa jako całość spełniają ogólne przedmiotowe przesłanki ochrony z u.o.b.d. Zebranie wszystkich materiałów odnoszących się do poszczególnych zabytków, ich weryfikacja, uporządkowanie i usystematyzowanie, jak również samo skatalogowanie w oczywisty sposób związane jest ze znacznym nakładem organizacyjnym, kadrowym a w konsekwencji także finansowym.

Kluczowym zagadnieniem jest, czy datowane na okres po dniu 1 stycznia 1983 roku sporządzenie fragmentów Archiwów związane było z istotnym nakładem inwestycyjnym. Dalsza analiza prowadzona będzie przy założeniu pozytywnej odpowiedzi na powyższe pytanie, albowiem brak jest wystarczających informacji dotyczących samego procesu powstawania Archiwów, które to informacje umożliwiłyby wyjaśnienie powyższej kwestii. Co istotne w kontekście Ekspertyzy, prosta aktualizacja bazy danych, niezwiązana z istotnym dodatkowym nakładem inwestycyjnym, nie będzie wystarczająca dla powstania nowej ochrony¹⁴.

Elementem nasuwającym wątpliwości jest status podmiotów publicznych jako producentów baz danych. Innymi słowy, czy podmioty publiczne (przykładowo organy administracji zajmujące się ochroną zabytków) mogą zakazywać innym podmiotom (przykładowo przedsiębiorcom lub organizacjom pozarządowym) pobierania i wykorzystywania istotnych fragmentów określonej bazy danych? Pytanie to jest o tyle istotne, że bazy takie jak Archiwa tworzone są z wykorzystaniem środków publicznych, co w oczywisty sposób nakazywałoby przyznanie im statusu dobra publicznego, powszechnie dostępnego i przeznaczonego do otwartego wykorzystania.

Należy zwrócić uwagę, że art. 5 u.o.b.d., określający podmiotowy zasięg ochrony, nie odnosi się w żaden sposób do podmiotów publicznych. Mowa jest w nim o obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej [dalej: „RP”] lub państwa członkowskiego Unii Europejskiej [dalej: „UE”], podmiotach mających na terytorium RP lub UE swoją siedzibę, jak również o innych podmiotach mających status przedsiębiorcy w rozumieniu polskich przepisów o swobodzie działalności gospodarczej.

---

14   *Stanisławska-Kloc S., Ochrona baz danych, Kraków 2002, s. 315*

Niewątpliwie, Skarb Państwa oraz inne publiczne jednostki organizacyjne mają status osób prawnych (art. 33 k.c.), mających siedzibę na terytorium RP (art. 41 k.c.). Istnieją zatem podstawy do uznania, że podmioty te mogą mieć status producentów baz danych (art. 5 pkt 1 u.o.b.d.). Co istotne, również Europejski Trybunał Sprawiedliwości [dalej: „ETS”] dopuścił możliwość przypisania podmiotom publicznym statusu producentów bazy danych. W wyroku zapadłym w sprawie Compass-Datenbank GmbH v. Republik Österreich¹⁵ ETS nie dokonywał co prawda bezpośrednio analizy tego zagadnienia, niemniej jednak oparł merytoryczne rozstrzygnięcie na założeniu, że podmioty publiczne, prowadzące publiczne rejestry, mogą powoływać się na przysługujące im prawo do bazy danych. W tym zakresie wyrok powyższy należy uznać za dyskusyjny, zwłaszcza w kontekście dopuszczalności ponownego wykorzystania materiałów urzędowych wynikającej z Dyrektywy 2003/98. Niemniej jednak, do czasu wydania odmiennego rozstrzygnięcia przez sądy krajowe lub ETS przyjąć należy, że podmioty publiczne mogą mieć status producentów baz danych.

Wobec powyższego przyjąć można, że te fragmenty Archiwów, które powstały począwszy od dnia 01 stycznia 1983 roku i których powstanie związane było z istotnym nakładem inwestycyjnym, podlegają ochronie na podstawie u.o.b.d., zaś status ich producenta przysługuje właściwemu organowi administracji publicznej.

11. Kluczowe wnioski

- Karty jak i materiały składające się na Karty stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.
- Ewidencje parkowe stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.
- Opracowania naukowe leżące w kręgu zainteresowań Centrum (analizy architektoniczne, historyczne, lub konserwatorskie) są objęte ochroną prawa autorskiego. Nie stanowią one materiałów urzędowych w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut.
- Dokumentacje techniczne prac konserwatorskich lub badań architektonicznych stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.
- Fiszki jak i składające się na Fiszki fotografie zabytków stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.

---

¹⁵ Wyrok Trybunału z dnia 12 lipca 2012 r. w sprawie Compass-Datenbank GmbH v. Republik Österreich, sprawa C-138/11

- Mapy oraz plany budynków powstałe w ramach procedury urzędowej polegającej na udokumentowaniu określonego zabytku stanowią materiały urzędowe w rozumieniu art. 4 pkt 2 pr. aut., a w konsekwencji nie są objęte ochroną prawa autorskiego.
- Mapy oraz plany budynków nie powstałe w ramach procedury urzędowej należy co do zasady uznać za objęte ochroną prawa autorskiego.
- Prace konkursowe związane z zabytkami należy co do zasady uznać za objęte ochroną prawa autorskiego.
- Fragmenty Archiwów sporządzone przed dniem 01 stycznia 1983 roku nie podlegają ochronie wynikającej z u.o.b.d.
- Fragmenty Archiwów, które powstały począwszy od dnia 01 stycznia 1983 roku i których powstanie związane było z istotnym nakładem inwestycyjnym, podlegają ochronie na podstawie u.o.b.d., zaś status ich producenta przysługuje właściwemu organowi administracji publicznej.

Nie ma zatem przeciwwskazań prawnych do udostępniania dokumentów archiwalnych. Polityka udostępniania zasobów w sposób otwarty w Sieci jest rozszerzeniem misji instytucji kultury, czyli gromadzenia, przechowywania i promowania dziedzictwa kulturowego. Realizując tę misję instytucje dostarczają bazę wiedzy służącą rozwojowi nauki i edukacji, ale przede wszystkim sprawiają, że każdy obywatel ma łatwy i nieograniczony dostęp do wspólnych zasobów.

9 🏠 Podsumowanie części warsztatowej dotyczącej użyteczności serwisu (usability)

Przed rozpoczęciem prac nad tworzeniem serwisu, którego celem jest udostępnianie i prezentacja danych, warto odpowiedzieć sobie na trzy podstawowe pytania:

1. kto jest odbiorcą
2. czego będzie szukał w serwisie i jak z niego korzystał (jak będzie formułował zapytania; co może wiedzieć o udostępnionych materiałach, a co należy mu zakomunikować od razu na stronie głównej)
3. czy ktoś już nie robi tego samego lepiej (wówczas warto zastanowić się nad skorzystaniem z pomysłów wdrożonych w już działających serwisach).

Projektując serwis internetowy, należy pamiętać o kilku aspektach, które powinien on uwzględniać: użyteczność, dostępność, wiarygodność i wartość dla użytkowników. Dobry serwis nie tylko odpowiada na konkretne potrzeby użytkowników, ale też robi to w sposób funkcjonalny. Ważne jest, żeby od samego początku użytkownicy mieli jasność, jakiego typu dane i informacje mogą znaleźć w serwisie, a jakich na pewno tam nie znajdą. Jest to tak zwane realistyczne budowanie oczekiwań.

Wypracowane zostały dwie wstępne propozycje podejścia do kwestii udostępniania zasobów archiwalnych WUOZ:

Pierwsza propozycja

Zbudowanie bazy danych dokumentów w oparciu o karty ewidencyjne białe zintegrowane z zielonymi, gdzie głównym schematem byłyby pola z karty ewidencyjnej potraktowane jako kategorie (np. typ, styl, historia, dane geograficzne). Zapewniłoby to gotowy, przejrzysty zestaw danych do serwisu. Wybór takiej opcji gwarantuje proste wyszukiwanie: po treści (lokalizacja; nazwa) oraz zaawansowane: zgodnie z polami z Karty (np. przedział lat, miejscowość, styl, materiał wykonania, rodzaj obiektu, adres itp.) Dodatkowo należy umożliwić przeglądanie listy wszystkich obiektów. Aby przeszukiwanie było skuteczne, należy stworzyć zestandaryzowany słownik nazw obiektów, np. nazwa uznana za główną oraz przypisane jej w bazie synonimy. Baza byłaby zintegrowana z mapą, dając możliwość wyboru kategorii (np. kościoły drewniane) oraz obszaru geograficznego i służącą tworzeniu szlaków (np. cerkwie na Podlasiu).

Druga propozycja

Stworzenie serwisu, którego miejscem centralnym byłby „profil” danego zabytku (jak na www.otwartezabytki.pl), zawierający podstawowe informacje (rodzaj metryczki czy wizytówki obiektu) oraz wykaz dokumentów, które go dotyczą wraz z możliwością ich przystępnego przeglądania/wyszukiwania i pobierania na swój komputer. Użytkownik w tym wariancie mógłby zadać między innymi pytanie o zabytki zlokalizowane w okolicy jego miejsca pobytu. Dokumenty (oraz skojarzone z nimi metadane: nazwa dokumentu, typ opracowania, data powstania, miejsce powstania, obiekt, programy konserwatorskie itp.) stanowiłyby dodatkową, rozbudowaną część stworzoną z myślą o pracownikach urzędów ochrony zabytków i innych profesjonalistach.

Zestaw funkcjonalności/opcji serwisu uwzględniający potrzeby różnych grup odbiorców:

1. Przewodnik/turysta

- mapowanie obiektów
- przeglądanie zdjęć
- powiązania pomiędzy zabytkami (otagowanie),
- informacja, kto jest właścicielem – czy można wejść i zwiedzać obiekt
- jaki jest stan zabytku
- kto ma prawo do oprowadzania
- materiały w wysokiej rozdzielczości
- wykorzystanie dokumentów do swoich publikacji przez przewodników
- oś czasu zabytku
- kody QR
- wybór materiałów pod kątem konkretnej wycieczki czy trasy
- ważna dostępność na urządzenia mobilne.

2. Edukatorzy/animatorzy kultury (na potrzeby zajęć)

- dostęp do zdjęć obiektu
- opcja wydruku materiałów
- przetwarzanie mapy do zilustrowania lekcji
- wygodne wyszukiwanie: np. katalogowanie treści po kategoriach/tagach;
- zapisanie własnej kolekcji
- powiązanie dokumentów z mapą oraz osią czasu zabytku (na potrzeby podniesienia własnych kompetencji edukatora)

- czytelność, kompletność opisu
- baza będąca podstawą do tworzenia innych aplikacji
- różne wersje i formaty plików, różne rozmiary

3. Naukowcy/zawodowcy/studenci

- wysoka rozdzielczość
- wymiary i dane techniczne
- surowe informacje o danym obiekcie
- skany 3D
- informacje architektoniczne; historyczne (przebudowy, remonty, stan itp.)
- powiązania między zasobami; tagi – np. wszystko na temat dachu (jakie zastosowane rozwiązania techniczne itp.)
- powiązania problemowe między zasobami w różnych obiektach
- prawo pobierania i przetwarzania

4. Urzędy/instytucje publiczne/kościelne/właściciele obiektów

- kompletna dokumentacja w wersji cyfrowej
- łatwość wyszukiwania zasobów
- opcja dla właścicieli obiektów tworzenia własnej historii obiektów (często robią to również miłośnicy)
- udostępnianie zasobów mogłoby stymulować zainteresowanie instytucją – promocja zasobów w Sieci
- materiały promocyjne, np. szlaki zabytków
- rozwijanie części związanej z turystyką
- informacje podkreślające unikatowość poszczególnych obiektów (szczegółowe dane w dokumentacji)
- ścieżki edukacyjne

5. Miłośnicy/opiekunowie/Spółeczni Opiekunowie Zabytków/twórcy stron www/wydawcy

- łatwość gromadzenia dokumentacji w celach samokształcenia oraz przeprowadzania skutecznych interwencji na rzecz zabytków czy prowadzenia kampanii edukacyjnych
- wtórne udostępnianie, także poprzez linkowanie do pierwotnego portalu
- opcja wyboru mat. pod kątem konkretnego projektu; konferencji itp.

- wygodny pakiet materiałów dot. jednego obiektu, grupy obiektów, stylu architekt., problemu, zagadnienia; elastyczne przeszukiwanie i wykorzystywanie, np. zestaw materiałów do tworzenia gier miejskich; ścieżek
- grupy tematyczne.

6. Ciekawski internauta

- zdjęcia atrakcyjne wizualnie i w dużej rozdzielczości
- wyczerpująca dokumentacja
- dostęp do mat. historycznych
- wyszukiwarka kategoryzująca wyniki wyszukiwania
- dostęp do tekstów krytycznych – metatekst towarzyszący niektórym zbiorom
- mapa lub legenda tłumacząca czego można się spodziewać przed wejściem do katalogu (jak szeroki jest zasób)
- czytelna informacja o prawach autorskich i sposobach wykorzystania bazy
- katalog katalogów
- możliwość horyzontalnego przechodzenia pomiędzy zasobami i podobnymi serwisami; w wersji minimum linki; np. na wzór Europeany.

10 Podsumowanie

Mamy nadzieję, że wypracowane podczas warsztatów rekomendacje oraz zaplanowany proces digitalizacji zasobów wybranego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków uda się wcielić w życie w niedługim czasie. Stoimy na stanowisku, że korzyści wynikające z digitalizacji dokumentów na tyle przewyższają potencjalne problemy i utrudnienia związane z tym procesem, że warto podjąć próbę przetestowania zaproponowanego modelu w praktyce. Jako że światowy trend digitalizowania „papierowych” zasobów archiwalnych wymusi prawdopodobnie działania digitalizacyjne na polskich urzędach, warto zawczasu opracować strategię i usprawnić podejście do tego wyzwania. Nasz pilotażowy projekt zdigitalizowania kilku tysięcy dokumentów opolskiego WUOZ ma zakończyć się wypracowaniem jasno opisanego, klarownego procesu możliwego do powtórzenia w innych urzędach w całej Polsce pod koniec 2013 r.

11 Słowniczek pojęć – najważniejsze dokumenty w archiwach WUOZ

Karty zielone to dokumenty, które przedstawiają stan zabytków po ewidencji przeprowadzonej w latach 1959-64 przez Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków. Większość kart opisywało zabytki architektury i budownictwa wzniesione do poł. XIX w., spotyka się jednak karty opisujące zabytki, które powstały później, są to m.in. cmentarze, parki i założenia urbanistyczne. Karty zielone zawierają trzydzieści siedem rubryk, w których umieszczone są podstawowe informacje o zabytku tj. nazwa, usytuowanie i przynależność administracyjna, data powstania, styl architektoniczny, nazwisko autora projektu i właściciela budynku, schematyczny plan, fotografie i opis. Znajdują się w nich także takie dane jak stopień zniszczenia zabytku, czy data wpisu do rejestru. Takich kart w okresie inwentaryzacji zabytków powstało ok. 50 000. Nie wszystkie jednak zostały szczegółowo wypełnione i nie wszystkie dostarczają dokładną wiedzę o obiektach.

Karty białe to dokumenty powstałe po 1975 r. po to, aby stworzyć pełną bazę danych o polskich zabytkach. To rozbudowane karty zielone. Zawierają szczegółowe informacje dotyczące historii budynku i planów konserwatorskich, plany sytuacyjne i rzuty obiektów oraz liczne fotografie, a także informacje dotyczące bibliografii i materiałów archiwalnych. Białe karty zawierają również załączniki z dodatkowymi opisami, zdjęciami czy planami. Załączniki pozwalają na aktualizację kart. Karty białe były kilkakrotnie modyfikowane na przełomie ostatnich lat. Dziś uznawane są za podstawową formę ewidencji zabytków. Nowe wzory kart białych (z podziałem na zabytki wpisane i nie wpisane do rejestru) wprowadziło Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ewidencje parkowe to dokumenty zawierające podstawowe informacje dotyczące parków. Uwzględniają informacje historyczne, analizę układu przestrzennego oraz spis drzew. Zawierają również plany i fotografie. Spis ewidencji wykonany został przez przedsiębiorstwo BIPROZET i pracownię AURA oraz przez osoby prywatne. Obejmuje on ok. 1111 vol. i jest systematycznie uzupełniany.

Opracowania naukowe to często obszerne dokumenty, które powstają na zlecenie konserwatora zabytków.

Dokumentacja techniczna to materiały związane z pracami konserwatorskimi i badaniami architektonicznymi nad danym obiektem.

Fiszki adresowe to inaczej nazwane karty adresowe starych budynków, mogących zainteresować konserwatora zabytków. Przygotowane były z myślą o kolejnej edycji spisu zabytków. Używane były w Polsce od początku lat 80. do połowy lat 90. Poza adresem obiektu znajdują się na nich informacje o dacie powstania budynku, zdjęcie oraz informacja o tym, z jakiego materiału został on wykonany. Niektóre fiszki, o ile dotyczą zabytku, posiadają też datę wpisu do rejestru i wiadomość o tym, czy posiada on swoją zieloną lub białą kartę. Fiszki adresowe stanowią dziś skarbnicę wiedzy dla działań konserwatorskich, ponieważ figuruje w nich wiele obiektów, które nie zostały jeszcze wpisane do rejestru zabytków.

Opracowanie:

Remigiusz Lis, Piotr Niezgódka, Katarzyna Sawko, Katarzyna Werner

Fundacja Ortus oraz Centrum Cyfrowe. Projekt: Polska

Projekt graficzny: Kaja Mikoszevska

Raport publikujemy na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa

– Na tych samych warunkach 3.0 Polska.

Projekt sfinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Organizator:

Współorganizator:

instytut
kultury
miejskiej

Patroni:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

NARODOWY
INSTYTUT
AUDIOWIZUALNY

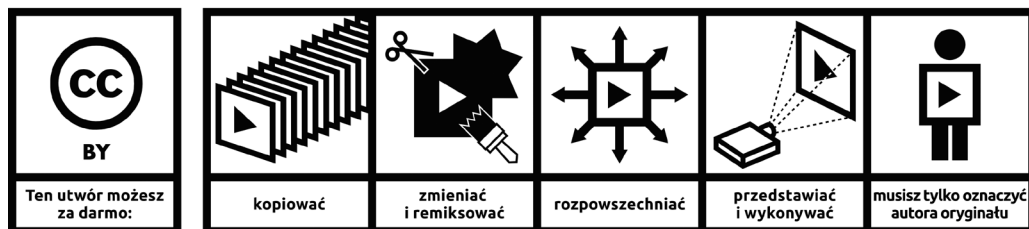

CENTRUM
CYFROWE
projekt: polska

miasto
udomowione

Publikacja udostępniona jest na licencji Uznanie autorstwa 3.0 Polska.

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów, Centrum Cyfrowego Projekt: Polska oraz Fundacji Ortus. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści pod warunkiem wskazania autorów.

Uznanie autorstwa 3.0 Polska – Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>